

Hjertinghjemmet

– et rekonvalescenthjem for Kvinder af den arbejdende og tjenende Klasse 1924-1931

Af Aja Høy-Nielsen

Hjemmet lå på adressen Sanatorievej 26 i Hjer-ting. På grunden findes stadig resterne af dets fundament, men meget få har kendt historien bag. En dag fandt jeg på Centralsygehusets loft noget arkivmateriale om »Foreningen til opret-telse af Rekonvalescenthjem for Kvinder af den arbejdende og tjenende Klasse«. Af årsberet-ningerne 1925 og 1926 fremgik det, at sygehu-sets forvalter, Espen Larsen, (1867-1927) var bestyrelsesmedlem i foreningen og forretnings-fører for hjemmet, og at overlæge Cold, Esbjerg Sygehus, var hjemmets tilsynsførende læge. Denne artikel er beretningen om en gammel forening fra 1886, hvis bestyrelse og medlem-mer påtog sig at skaffe penge til at hjælpe nød-stedte og uformuende kvinder ved sygdom. Det var en god sag, foreningen havde påtaget sig, men der skulle forløbe 33 års utrættelig arbej-de for sagen, før foreningens bestyrelse i året 1919 kunne tage det første rekonvalescent-hjem, Hareskovshvile nord for København, i brug og yderligere fem år før det andet og sid-ste, Hjertinghjemmet ved Esbjerg, blev indviet. Dets historie blev kort, for allerede i 1931 måt-te det afhændes.

Foreningens hensigt og mål

Foreningen blev stiftet i København i 1886. Blandt initiativtagerne var pastor Thomas Rørdam, komtesse Hedvig Ahlefeldt-Laurvigen (formand) og fruene Bøggild og Roepstorff. Foreningens formål var »at tage os af fattige

kvindelige rekonvalescenter og yde dem hjælp uden noget som helst vederlag og uden fastsat begrænsning i tiden. Vi give dem foruden husly og kost i de fleste tilfælde medicin og klæder, indløse pantsat tøj og slippe dem ikke, før vi i det mindste for en tid have sikret dem eksistens ved at skaffe dem tjeneste eller livserhverv«. For at kunne realisere et så smukt mål måtte der imidlertid fremskaffes kapital. Foreningens bestyrelse, med tilknytning til Den danske Diakonissestiftelse på Frederiksberg, opfordre-de venner og bekendte, læsere af forskellige kristne skrifter og lærerinder til at tegne med-lemskab med et månedlig bidrag på mindst 10 øre. Formanden, der selv boede i pension i et af Diakonissestiftelsens hjem, medvirkede til, at foreningen kunne råde over 18 værelser i stif-telsen. Foreningen modtog gennem årene legatmidler fra blandt andet den Raben Lewetzauske fond, det Warburgske Legat, de Spannørske Legater samt fra Kriminalpolitiets 7. Kriminalkammer.

Med fattig – og alderdomslovene i 1891 blev det tilkendegivet, at det var det offentliges pligt at hjælpe fattige, syge og gamle, som ikke selv kunne skaffe sig det nødvendige til livets ophold eller nødvendig behandling og pleje i sygdomstilfælde. Året efter fulgte loven om statsanerkendelse af sygekasser. Det betød, at medlemmerne kunne få fri læge – og hospi-talsbehandling. Men lovene omfattede ikke i tilstrækkelig grad de dårligst stillede og selvfor-

sørgende kvinder, der ved en hospitalsudskrivelse var uarbejdsdygtige på grund af svækkelse. Uden arbejde, ingen løn og dermed ingen forsørgelse. Det var typisk ugifte kvinder, forladte hustruer eller enker, hvis arbejdsområder var fabriksarbejde, rengørings-, vaske – og strygekonearbejde, syerske eller virke som husbestyrerinde. Foreningens vedtægter og formål blev tilpasset de nye forhold efter 1892 og blev herefter formuleret således: »hjælpe værdige og trængende kvinder af den arbejdende og tjenende klasse til efter en udstået sygdom at kunne tilbringe kortere eller længere tid under gunstige forhold for atter at blive raske nok til at overtage en virksomhed«.

Et rekonvalescenthjem i Hjerting tager form

Konsul Breinholt, Esbjerg, overdrog i 1917 foreningen en grund med strandret i Hjerting. Overdragelse foregik under stor bevågenhed med tilstedeværelse af foreningens formand, komtesse Hedvig Ahlefeldt-Laurvigen, Esbjerg Byråd, formændene for sygekasserne i Esbjerg, fra KFUK, Dansk Kvindesamfund og Røde Kors samt en række ledende mænd og kvinder. De blev informeret om det kommende rekonvalescenthjem, der skulle modtage kvinder fra hele Jylland. Initiativet blev positivt modtaget og der blev tegnet medlemskab med to kr. i årlig kontingent. 23 esbjergensere var blandt de nye medlemmer, og fra Hjerting indmeldte førstelærer Erichsen, sygekasseformand J. Fisker og karetmager Lund Jensen sig. Også interesserede fra Varde, Grindsted, Fanø og Ribe støttede sagen med indmeldelse. Af årsberetningen i 1923 fremgår det, at der var 485 betalende medlemmer i Jylland fordelt over 38 købstæder og sognekommuner. Kontingentet alene var ikke tilstrækkeligt til at finansiere byggeriet og den efterfølgende drift. Foreningen kunne kun fremskaffe 7-8.000 kr. af de nødvendige

Præsentation af Hjertinghjemmet til foreningens medlemmer i 1924. Foto. Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Billede nr. 52293-109.

30.000 kr. til byggeriet, og projektet var ved at blive opgivet. Der skete så det, at arkitekt Gjerding fremkom med et revideret overslag for byggeriet på ca. 20.000 kr. og da samtidig forvalter Larsen fik tilsagn fra Centralforeningen for Ribe Amts Sygekasser om at støtte sagen med 14.000 kr., svarende til 25 øre pr. sygekassemedlem, blev byggeriet en realitet. Byggeriet blev sendt i licitation.

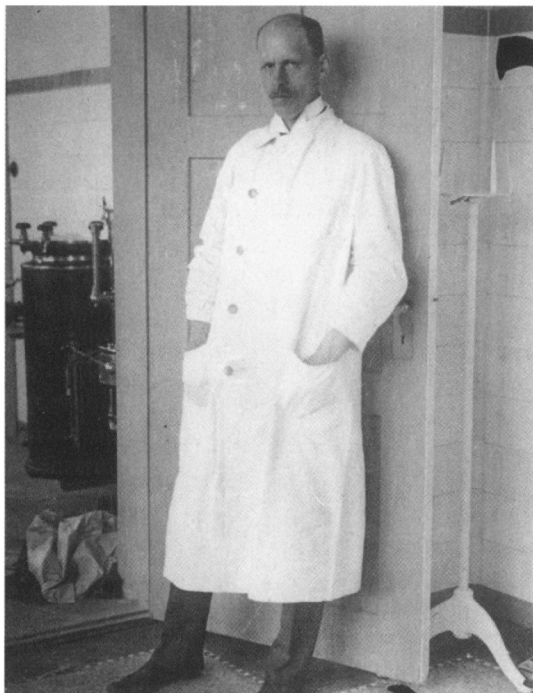
Licitationen foregik den 3. november 1922, hvor 32 håndværksmestres tilbud blev vurderet. Inden for de enkelte faggrupper var der stor forskel i tilbudene, svarende til 30-50 %. Det gennemsnitlige tilbud var på 24.326 kr. og det valgte, laveste tilbud blev givet af lokale mestre og var på 20.403 kr. Den 23. september 1923 kl. 15 var der grundstensnedlæggelse med indbudte gæster og efterfølgende forfriskning på Badehotellet i Hjerting. Den 1. august året efter kunne de første rekonvalescenter modtages. Hedeselskabet havde beplantet grunden og konsul Breinholt lod anlægge en køkkenhave. Arkitekt Gjer-sing havde ydet sit arbejde uden beregning. De første år fremkom der mange bygningsmæssige problemer. Om disse kunne henføres til arkitek-tens manglende kendskab til de vejmæssige forhold på Vestkysten, eller valget af de billigste tilbud, lader sig ikke afdække helt. Dog antyder forvalter Larsen den 6. november 1924 i en skrivelse til bestyrelsen: »gratis arbejde kan somme tider også blive for dyrt« og videre skriver han: »ulykken har jo været, at både arkitekt, murer-mester og bestyrelsen har været for dårlig kendt med de to spørgsmål, – brøndboring og dækning med rørtag«.

Og problemer var der. Med stråtaget og røgen der slog ned i kakkellovne, en pyntelig kamin der ikke gav varme, samt brud på vand-røret fra brønden til huset. Betalingen for de udførte reparationsarbejde trak i langdrag, især murermesteren måtte vente længe på grund af bestyrelsesformandens sygdom. Bestyrelsens håndtering af sagen bærer præg af, at bestyrelsesmedlemmerne efterhånden var blevet gamle og trætte. Den vikarierende for-mand måtte afløses efter et år grund af sygdom, og dette gjorde sig også gældende for kassere-ren i året 1925/1926. Bestyrelsens juridiske konsulent, overretssagfører L. Hallager, og for-valter Larsen overtog sagen og fik den afsluttet

og forholdene bragt i orden. Hjemmets inven-tar blev overvejende givet som gaver, fx en lyse-krone fra konsul Breinholt, et komplet spise-stel til 24 personer fra isenkræmmer Bang Knudsen, mens snedkermester Nielsen fra Esbjerg skænkede borde og stole, fra ikke navne-givne personer blev der givet et kaffestel, en ynggestol, viskestykker, et dannebrogssflag, bøger og malerier. I de efterfølgende år, i takt med nedslidningen af inventaret, blev der fort-sat givet gaver til hjemmet.

Daglig ledelse, drift og administration

Hjemmet blev indviet den 1. august 1924 med plads til 12-14 kvinder. Det blev ledet af en bestyrerinde, frk. Mielch, med to unge piger til hjælp, der alle var kendt og anbefalet af Diakonissestiftelsen. På grund af for få henven-delser om ophold i den første vinter, blev hjem-met lukket fra midt i november 1924 til den 1. april 1925. En lokal bestyrerinde, frk. Toft, overtog stillingen og forblev der til lukningen af hjemmet i 1931. Rekonvalescentopholdet var, som tidligere nævnt, beregnet for uformu-ende kvinder, der efter sygdom trængte til at komme til kræfter inden genoptagelse af arbej-de eller hjemlige forpligtelser. I et ansøgnings-skema måtte ansøgeren beskrive sin tilstand eventuelt med lægens påtegning. Ansøgeren skulle også redegøre for sine økonomiske for-hold samt godtgøre kautionforholdet. I forval-ter Larsens henvendelse til sygekasserne i 1922 oplyste han, at døgnprisen var fire kr., hvoraf sygekassens andel udgjorde to kr. for sygekasse-medlemmer, foreningen betalte en kr. og egen-betalingen var en kr. pr. døgn. Kvinderne havde mulighed for at søge hel eller delvis fritagelse af egenbetalingen af foreningen. Bestyrelsen drøftede, om de skulle søge en stats-nerkendelse af hjemmet og dermed få lettet deres økonomi. Forvalter Larsen, der havde

Overlæge Cold, Esbjerg Sygehus, var Hjertinghjemmets tilsynsførende læge. Foto. Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Billede nr.53087-070.

været forretningsfører i Den alm. Sygekasse i Esbjerg, fik overtalt bestyrelsen, og man sendte en ansøgning til Socialministeriet. Kontorchef H. Daniel, Statens Sygekasseinspektorat kom, på inspektion i foråret 1925, og nogle måneder senere fulgte yderligere et besøg af sygekasseinspektøren og en fuldmægtig. Af inspektora-tets skrivelse af den 17. juni 1925 fremgik det: »at Socialministeriet vil være sindet at godken-de rekonvalescenthjemmet«, hvis følgende for-hold blev bragt i orden: Der skulle være luft-ventiler i soveværelserne, den øverste del af soveværelsesvinduerne skulle særskilt kunne åbnes, at der blev etableret fast lægetilsyn, at

rekonvalescenter kunne indlægges på sygehu-set, hvis de blev syge, samt at der fandtes et af statens godkendt kostreglement. Arkitekt Gjersings løsningsforslag vedrørende vinduer-ne og ventilation blev iværksat i vinteren 1925/1926. Et kostreglement ville forvalteren tage sig af. Nødvendigheden af det påpegede lægetilsyn havde bestyrelsen svært ved at forstå. Hjemmet havde i forvejen overlæge Cold som tilsynsførende læge. Hvis en rekonvalescent blev syg, blev Cold, formoder jeg, telefonisk kontakten og om nødvendig blev den syge bragt til sygehuset, da overlægen ikke havde bil. Embedslæge Jakobsen blev spurgt til råds, og han havde løsningen. Embedslægen var qua sin stilling pligtig til at føre tilsyn med hjemmet. I praksis blev det sådan, at Cold fortsatte med at vurdere alle henvisninger til Hjemmet og skrive den årlige lægeindberetning. Hvis en rekonvalescent blev syg og hun var fra Esbjerg, var det hendes sygekasselæge, der blev kontakten. Hvis patienten var udenbys fra, blev embeds-lægen kontakten og eventuelt tilkaldt. Syge-kasseinspektoratet godkendte den lægelige ordning.

Den 31. marts 1926 forelå statsanerkendelsen. Det betød, at Hjemmet nu var sikret fuld betaling for ophold, når rekonvalescenten var medlem af en statsanerkendt sygekasse. For sygekasserne betød det, at de kunne betale deres medlems ophold på Hjertinghjemmet, da de ville få statsrefusion for opholdsbeløbet op til fire kr. pr. døgn. For kvinderne var et livgivende ophold ikke længere afhængig af, om de kunne få friplads eller havde tilstrækkelig med økonomiske midler.

Hvilke oplysninger er der om kvinderne?

Rekonvalescenthjemmets tilbud til kvinder kunne læses på plakater på sygekassekontorerne og hos de praktiserende læger. Ansøgnings-

Hjertinghjemmet i sommeren 1932, hvor Københavns Kommunalærerindforening havde overtaget stedet til svagbørnskoloni. Foto. Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Billede nr. 52291-070.

skemaerne kunne rekvireres hos forvalter Larsen på Esbjerg Sygehus eller hos Esbjerg Hjemmesygepleje. Kvinderne kom overvejende fra Esbjerg og omegn, de øvrige fra Ringkøbing, Vejle, Ribe og de Sønderjyske Amter. Varigheden af opholdet kan kun indirekte læses af forvalterens interne notater ført over nogle måneder i 1926. Ganske få kvinder var på hjemmet i en uge, langt de fleste blev der i seks til syv uger eller længere tid. I 1925 havde 50 kvinder ophold, året efter var det 70 og i det sidste år var det 82 kvinder. Fra Colds lægelige beretninger 1925, 1926, 1928, 1929 og 1930 fremgår det, at den hyppigste sygdom er nervesvækkelse og blodmangel. De øvrige lidelser

henhører til mave – og tarmlidelser, underlivs sygdomme samt influenza og lungebetændelse. Ved at sammenligne indberetningen fra Hareskovhvil i årene 1920, 1924 og 1925 er nervesvækkelse og blodmangel også her de hyppigste lidelser. Man aner, at det er nedslidte kvinder med fysisk hårdt arbejde, lange arbejdsdage, ringe kost og dårlige boligforhold, der får tildelt ophold. Netop foreningens målgruppe.

Lukning på trods af stor søgning

Bestyrelsen måtte tage den tunge beslutning i foråret 1931 at lukke Hjertinghjemmet med udgangen af året, fordi foreningen ikke havde økonomi til vedligeholdelse og modernisering

af hjemmet. Dette skete på trods af, at der stadig var stor søgning om ophold, og selv sygekasserne tvivlede ikke på behovet for et sådant hjem. Og yderligere var opholdsbetalingen nu næsten finansieret af sygekasserne. Den ihærdige, flittige og problemløsende forvalter Larsen med det store sociale engagement var pludselig død i 1927. Hans lokale efterfølger førte de regnskaber, der skulle føres, men nærede ikke på samme måde interesse for hjemmet, som Larsen havde gjort siden 1917.

Den direkte årsag til beslutningen om lukningen var, at Sygekasseinspektoratet havde været på inspektion i sommeren 1930. Her blev påpeget de forskellige bygningsmæssige forhold, der skulle bringes i orden for at statsanerkendelsen kunne opretholdes. Der skulle blandt andet indlægges centralvarme, indrettes flere badeværelser og bygges en liggehal. Lægetilsynet skulle ændres til fast ugentlig tilsyn, og regnskabet skulle føres på en anden måde. Foreningen så sig ikke i stand til imødekomme inspektoratets krav og henvendte sig til bestyrelsen for Foreningerne af Sygekasser i Ribe Amt om at købe Hjemmet. Sygekassernes bestyrelse anbefalede købet, men på repræsentanternes generalforsamling blev forslaget forkastet. Den gamle forening fra 1886 havde overlevet flere formandsskift, men overlevede ikke statsanerkendelsen og de dermed offentlige krav til foreningens hjem i Hjerting. Ved årsskiftet 1931/1932 blev Hjemmet købt af Københavns Kommunalærerindeforening, som siden 1925 havde haft pigesanasatorium på nabogrunden. Lærerinderne indrettede Hjemmet til svagbørnskoloni for svækkede og syge piger fra København, der trængte til et længe-revarende ophold udenfor hjemmet. Hjertinghjemmet ændrede navn til Annekset og blev i de næste 50 år en del af feriekolonikomplekset i Hjerting.

Kilder

Det Kongelige Bibliotek

Årsberetninger for Foreningen til Oprettelse af Rekonvalescenthjem for Kvinder af den arbejdende og tjennende Klasse. 1918-1923, 1925-1926 samt 1928-1930. Rørdam, Thomas: »En Tale, holdt i Tankerne«. Købehavn.

Esbjerg Byhistoriske Arkiv

Korrespondance i årene 1919-1927:

Breve fra foreningens bestyrelse med flere til forvalter Larsen. Breve fra forvalter Larsen til bestyrelsen.

Oplysninger om Rekonvalescenthjemmet Hareskovhvil. Reglement til rekonvalescenterne. Formodentlig fra 1919. Licitation den 3. november 1922. Oversigt over indkomne tilbud. Aarsoversigt for Centralforeningen af Sygekasser i Ribe Amt 1923. Ansøgninger om ansøgningsskemaer 1925-1926.

Opgørelse over Bidragsydere fra Centralforeningen af Sygekasser i Ribe Amt til Opførelse af Rekonvalescenthjemmet ved Hjerting, den 10. januar 1925. Oversigt over Regnskabet for Hjertinghjemmet 17. april 1925 til 30. november 1925. Forvalter Larsens kladder med oplysninger om opholdsbetaling fra maj til og med november 1926. Forvalter Larsens skrivelse om indsamling til foreningens byggefond, den 8. marts 1926

Andre kilder:

Rekonvalescenthjemmet ved Hjerting. Sygekasse-Tidende. November 1923, s. 255-256. København Kommunalærerindeforenings Kolonier 1907-1932. Københavns Kommuneskole. Nr. 27. 1. Juli 1932, s 301-303.

Aja Høy-Nielsen. Født 1944. Havnegade 69, 6700 Esbjerg. Sygeplejerske. Tilknyttet Dansk Sygeplejehistorisk Museum. Har skrevet artikler til fagblade og portrætter til Dansk Kvindebiografisk Leksikon samt bogen »Sygeplejersker i en provins – træk af sygeplejens historie og professionalisering i Esbjerg i årene 1890-1925«, udgivet 1999.